

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

HENDE FANNI

Samarjai Máté János agendájának kötése és possessorai.¹

A XV. SZÁZAD VÉGI liturgikus énekeskönyv, a Várad antifonálé egyik lapja Samarjai Máté János *Az helvetiai vallason levő ecclesiaknak egyhazi ceremonijakrol es rend tartasokrol valo könyvetske* című, 1636-ban Lőcsén nyomtatott könyvének a kötése volt.² Samarjai művét a kötésből előkerült kísérő anyag tanúsága szerint Győrött kötötték be, és onnan került Pápa vidékére, ahol az első ismert tulajdonosa, Révkomáromi András református lelkész szolgált.

Az őrzőkönyv Samarjai Máté János által összeállított szertartáskönyv, aki 1622-től a Felsődunamelléki Református Egyházkerület püspöke volt. Az egyházkerület szertartási hagyományainak írásba foglalása a könyv megjelenése előtt már száz húsz évvel igényként merült fel a Sókön tartott református zsinaton. Samarjai a korábban megjelent agendával ellentétben az egyházkerület összes szertartását belefoglalta. E könyv megjelenése után a Felső-Dunamelléken és a Dunántúlon terjedt el, amelyet Kathona Géza a tulajdonosi bejegyzéseket összegyűjtve állapított meg.³ A Régi Magyarországi Nyomtatványok harmadik kötetében jelent meg a nyomtatvány leírása, e szerint 26 könyvtár őriz 40 példányt a műből.⁴ A szerkesztők a tíz vagy annál kevesebb példányban fennmaradt nyomtatványok esetében tüntetik fel az adott könyv összes őrzési helyét, ezért az agenda leírásánál a legfontosabb lelőhelyeket adták csak meg. E kiadványt idézve hivatkozik a fennmaradt példányok számára Horváth József Samarjai halálának 350. évfordulója alkalmából írt tanulmányában,

---

¹ Jelen írás az *Újabb töredék a Zalka-antifonáléból* című, Magyar Könyvszemle 138 (2022), 1. 111–115. oldalain megjelenő közlemény egyik részének kibővített változata.

² RMKI. 662, RMNy 1654; A nyomtatvány jelzete: Szeged, Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár, Somogyi Károly Emlékkönyvtár, Inc. 170.

³ KATHONA Géza: Samarjai János gyakorlati theológiája. = Theologiai Szemle, 16 (1940), Pótfüzet. 4, 211.

⁴ HELTAI János (szerk.): Régi Magyarországi Nyomtatványok 1636–1655. Budapest, 2000. RMNy 1654, 51.

amelyben utal Kathona Géza possessor-kutatására is.⁵ Az alábbiakban Kathona gyűjtését idézem gyűjteményenként csoportosítva.⁶

1. A Pápai Református Főiskola könyvtárának három példánya közül az egyik nyomtatvány a veszprémi református egyházmegye tulajdonában volt az 1800-as évek elején, a másik Károlyi Sámuel gyüdi lelkész példánya volt 1742-ben, a harmadiknak pedig a XVII. század végén és a XVIII. század elején élt Ráczkevi István battyáni lelkész volt a tulajdonosa.

2. Kathona a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárában három példányt azonosított. Az egyik példány „Szomódi János neszmélyi gályarablelkész birtokában volt, ki a címlapon tett sajátkezű bejegyzése szerint azt 1680-ban Szenczi Lőrinc dunaradványi lelkésznek ajándékozta (mindkét említett helység Komárom vm.)”. A másik példány egy „valamelyik somogyi parókiáról került Kálmán Farkas könyvtárába, majd az ő régi magyar könyveivel a Nemzeti Múzeumba.” A harmadik példány tulajdonosát nem tudta azonosítani elégtelen, hiányos bejegyzés miatt.

E három példány közül Kálmán Farkas példányát tudtam azonosítani az Országos Széchényi Könyvtárban, a Régi Nyomtatványok Tára RMK I. 662/3. péld. jelzetű példányával. A könyvtárban található másik két példányban nem szerepel a két Komárom vármegyei lelkész bejegyzése. Az RMK I. 662/1. péld. jelzetű példányt Thezzarovich János esperes, belényesi plébánosnak ajándékozta 1837-ben érédi Sófalyv József. Az RMK I. 662/2. péld. jelzetű példányban „Pauli J. Eöri 1729” bejegyzés olvasható.⁷

3. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának csonka példányát Nemes Csekő Péter ajándékozta a gyűjteménynek, aki 1824 és 1855 között volt alsóörsi lelkész.⁸

4. A Pannonhalmi Főapátság Könyvtárában őrzött példányt „Szenczi Kertész Ábrahám (Abrahamus Kertész Szecs. mp.) ajándékozta még megjelenése évében, 1636-ban Felsőszopori Cseme Miklós somorjai (Pozsony vm.) iskolamesternek, aki azt ismét tovább ajándékozta.”

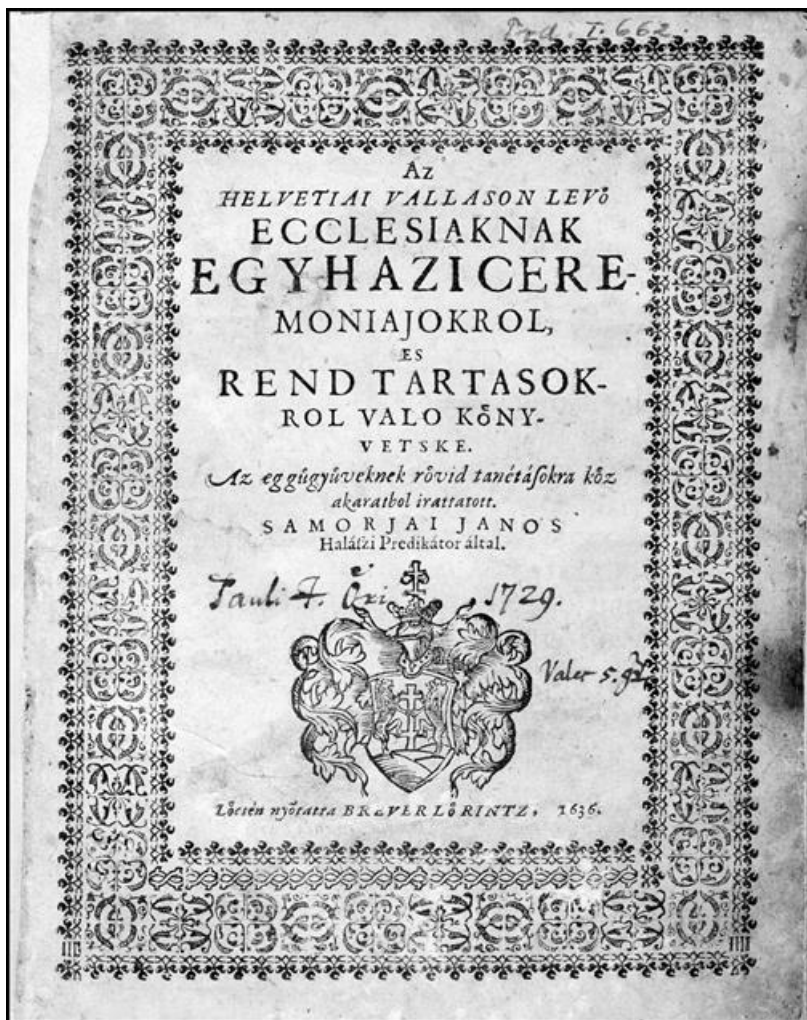
---

⁵ HORVÁTH József: Samarjai Máté János 1585–1652. = Arrabona – Múzeumi közlemények 40 (2002), 1–2. sz. 453.

⁶ KATHONA: i. m. (1940) 211.

⁷ Ez a példány elérhető az Országos Széchényi Könyvtár Digitális Könyvtárában is: <http://nbn.urn.hu/NzL?urn:nbn:hu-9657> [Letöltés: 2022. június 21.] A könyvtár online katalógusában a példányok leírásai a tulajdonos-bejegyzésekkel együtt olvashatók.

⁸ KATHONA: i. m. (1940) 211. A példány jelzete: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Régi Könyvek Gyűjteménye, RM I 4r 66. A könyvtár online katalógusában olvasható a többi példány leírása is a tulajdonos-bejegyzéseikkel együtt.

1. kép

Samarjai János OSZK-ban őrzött művének címlapja (OSZK, RNyT, RMK I. 662/2. péld.)

5. A mezőföldi református egyházmegye könyvtárában őrzött, majd elkal-
lódott példány „valamelyik kebelbeli parókiáról származott.”

6. Dr. Csikesz Sándor (1886–1940) debreceni egyetemi professzornak szintén
volt egy példánya, amely egykor egy XVII. századi felső-magyarországi lelkész
tulajdonában volt.

Kathona Géza utalást tett olyan, tulajdonosi bejegyzéssel rendelkező példányokra is, amelyeknek bejegyzései hiányosak vagy olvashatatlanok, és emiatt a possessort nem tudta megállapítani. Ezek közé tartozik a budapesti református teológiai akadémia Ráday-könyvtárában őrzött példány, a Sárospataki Református Főiskola könyvtárának három példánya, illetve Debrecenben a Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Nagykönyvtárban őrzött példány. Amennyiben Kathona a ma RMK 451 jelzetű példányt látta, akkor ennek a tulajdonosát azóta sikeresen azonosították a könyvtár munkatársai az állomány katalógizálása során. A nyomtatvány Inczédi István tulajdona volt, aki kezdetben Monoron szolgált, az itteni eklézsia pusztulása miatt Nagykőrösre került, majd innen 1705-ben Szolnokra hívták.⁹ A nyomtatványt Hollósi Filep Ádám ajándékozta 1764-ben a könyvtárnak, amelyet az akkor a debreceni kollégium könyvtáros deákja, a pápai születésű Csernák László jegyzett fel a példányba.¹⁰

Már Kathona Géza felhívta a figyelmet arra, hogy a felsődunamelléki reformátusok és a magyar evangélikusok gyakorlata igen közel állt egymáshoz, ezért a szertartáskönyvet mindkét felekezet lelkészei megvásárolhatták.

A szóban forgó példány első ismert tulajdonosa egy református lelképásztor volt.¹¹ 1681-ben Révkomáromi Andrásé volt a nyomtatvány, amelybe kétszer is beírta a nevét.¹² Révkomáromi Szerecseny község lelkésze volt 1698-ban, amikor Lacza János győri székesegyházi főesperes a székesegyházi főesperességhoz

---

⁹ FÖLDVÁRY László: Adalékok a dunamelléki református egyházkerület történetéhez. Budapest, 1898. I. rész Alsó Dunamelléki vagy Felsőbaranyai Egyházkerület 1518–1715., 258.; Földvály László által ismertetett szolnoki református egyházközség jegyzőkönyvét újabban feldolgozta: PAPP Izabella: Adatok a szolnoki református egyházközség megalakulásáról 1704–1713. = Zounuk – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve 10 (1995), 44.

¹⁰ SÁRVÁRI Pál: Néhai Tiszt. Túd. Csernák, vagy Francziásonn Chernac László Úrnak, Számvető rostájáról és életéről rövid tudósítás. = Tudományos Gyűjtemény VI. kötet, Pest, 1817. 159. A nyomtatványban lévő tulajdonosi bejegyzések forrása a könyvtár online katalógusa, amelyben azok megtalálhatók. A példány szerepelt a Magyar Nemzeti Galériában 2008-ban megrendezett Mátyás király öröksége című kiállításon, rövid leírása pedig a kiállítás katalógusában is olvasható: MIKÓ Árpád – VERŐ Mária (szerk.): Mátyás király öröksége, Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. század). Budapest, 2008. (A Magyar Nemzeti Galéria kiadványai 2008/3), 184–185.

¹¹ KATHONA: i. m. (1940) 47. – Samarjai személyére lásd ZOVÁNYI Jenő: Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon. Szerk.: Ladányi Sándor. Budapest, 1977³, 519.

¹² Az őrzőkönyvben található tulajdonosi bejegyzéseket a könyvtárban folyó possessor-feltáró munka során azonosították, a tulajdonosi bejegyzések megtekinthetők az adatbázisukban: http://pex.sk-szeged.hu/nevek/komaromi_andras.html [Letöltés: 2022. április 10.] Köszönöm Heltai Jánosnak az őrzőkönyv és tulajdonosainak feltárásában nyújtott segítségét.

tartozó falvakban tartott egyházlátogatást.¹³ A főesperes nem találkozott személyesen a lelkésszel, mert az akkor Pápára utazott, hogy az ottani lelkésztől kérjen tanácsot a vizitációval kapcsolatban. A főesperes ezért a falusiaktól szerzett róla információkat. Révkomáromi képzettségéről és a faluba kerülésének körülményeiről nem tudott feljegyzést készíteni, de azt megtudta, hogy a lelkész „csekély tudású, simplex, együgyű ember, aki a köznapi imát is úgy olvassa. Keresztel, egyházkelőt végez, esket, temet.” A szerecsenyi templom híján volt a szertartásokhoz szükséges felszereléseknek, az úrvacsoránál „közönséges edényeket” használtak. A községben nem volt se tanító, sem iskola.¹⁴ A lelkész Szerecsenyből Nagygyimótra került, ahol 1702 és 1713 között teljesített szolgálatot.¹⁵

Révkomáromi bejegyzéseit áthúzta Pápai S. János és saját nevét írta be a nyomtatványba: *Ioh. S. Papaii*.¹⁶ Feltehető, hogy ez Pápai Szabó János református lelkész írása, aki 1718 körül Pápán folytatott tanulmányokat, majd 1728 és 1732 között Becsvölgyén szolgált, és valószínűsíthetően ő volt a lelkész 1744 és 1749 között – az akkori – Magyarorszentkirály faluban is.¹⁷

A harmadik tulajdonosi bejegyzés Somogyi Csizmazia Sándoré.¹⁸ Ő 1772-ben született a Nyitra megyei Farkadon, majd Pozsonyban és Losoncon tanult. A királyi táblán volt ügyvéd, majd a Podmaniczky-családnál Tiszaföldváron lett számtartó. Pesten hunyt el 1860. november 21-én.¹⁹ Arra, hogy mikor és kitől került hozzá a nyomtatvány, nincs adatunk. Könyvgyűjteményét sem ismerjük, amelyet fia, Somogyi Károly esztergomi kanonok örökölt és gyarapított tovább.²⁰ A Váradi antifonále töredékébe kötött nyomtatvány 1880-ban

---

¹³ VARGA Imre: A győri székesegyházi főesperesség egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1698-ból. = Arrabona – Múzeumi közlemények 13 (1971) 177., 214. A kis falunak 190 lakosa volt ekkor: 119 kálvinista, 51 római katolikus, 20 evangélikus. A lelkész Komáromból származott, innen kapta nevét. A vizitáció idején 40 éves házas ember volt.

¹⁴ VARGA: i. m. (1971) 214.

¹⁵ KÖBLÖS József (szerk.): A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai I. 1526–1760. Pápa, 2009. (A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai, Forrásközlések 10.), 526.

¹⁶ http://pex.sk-szeged.hu/keziras/komaromi_andras_inci170.jpg [Letöltés: 2022. április 10.]

¹⁷ KÖBLÖS: i. m. (2009) 129., 289., 548.

¹⁸ http://pex.sk-szeged.hu/nevek/somogyi_csizmazia_sandor.html [Letöltés: 2022. április 10.]

¹⁹ FERENCZY Jakab – DANIELIK József: Magyar írók I., életrajz-gyűjtemény. Pest, 1856. 418–419., Gyásjelentése. Pest, 1860. november 22. = Somogyi-könyvtár, Szeged. Halála előtt Pesten, a Márton utca 1. sz. alatti házban lakott, gyermekei (Károly, György, Eleonóra, Karolina) gyászolták.

²⁰ SOMOGYI (CSIZMAZIA) KÁROLY (Tiszaföldvár, 1811. április 1. – Esztergom, 1888. március 20.) Somogyi Csizmazia Sándor ügyvéd, uradalmi tisztt és Kelemen Borbála házasságából született. Kilencévesen apjával együtt a katolikus hitre tért. A pesti piarista gimnáziumban tanult, majd

került Szegedre Somogyi Károly könyvtárának részeként, amelyet az egy évvel korábban árvíz sújtotta város újjáépítéséhez, „a művelődés s a társadalmi fejlődés” előmozdítására ajánlotta fel. Az adományozás révén több, mint 40 000 kötet került a város örök tulajdonába.²¹

Hasonló utat járt be az Országos Széchényi Könyvtárban A 59 jelzetten őrzött, szintén a Várad antifonále egyik levelébe kötött nyomtatvány, Eustachius de Rosario XVII. századi domonkos prédikátor *Centuriae concionatoriae* című műve, amely szintén Győről került Pápára a ferences kolostor tulajdonába.²²

Kathona Géza jegyzékének Országos Széchényi Könyvtárbeli példányokkal való összevetése, illetve a jegyzékben nem szereplő szegedi példány tulajdonosi bejegyzésének azonosítása rávilágít, hogy e listán szereplő példányok őrzési helyének meghatározása, illetve a tulajdonosok rendszeres feltárása új eredményeket hozhat az agenda elterjedtségében és használatában.

1827-ben az esztergomi főegyházmegye papjává lett. A bölcseletet Nagyszombatban, a teológiát Pesten hallgatta. 1834-től Udvardon Káplán, majd Gyöngyösön házi nevelő. 1838-tól Sárospatakon segédlelkész, 1840-től a pesti Religio és Nevelés segédszerkesztője, 1843–1848 között szerkesztője. A pesti egyetem hittudományi karától 1847-ben kapott teológiai doktori oklevelet. 1849 elején a Katholikus Iskolai Lap alapítója, 1850-ben hercegprímási könyv- és levéltárnok, 1851–1860 között a Szent István Társulat aligazgatója, majd igazgatója. 1865-től esztergomi kanonok, 1867–1889 között Simor János hercegprímás mellett oldalkanonok. Tekintélyes könyvtárát 1880-ban adományozta az árvíz sújtotta Szeged városának. Részletes életrajza művei, az általa szerkesztett lapok és folyóiratok felsorolásával: SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái. XII. Bp., 1908. 1268–1271.

²¹ Somogyi Károly följajánló levele. = Százéves a Somogyi-könyvtár. Dokumentumok. Szerk.: Péter László. Szeged, 1977. 7–13.

²² A töredék leírását Lauf Judit készítette el: Judit LAUF – Edit MADAS (Hrsg. von): Mittelalterliche lateinische Handschriftenfragmente der Széchényi Nationalbibliothek, A–B. (megjelentetés előtt). Köszönöm, hogy a leírást a rendelkezésemre bocsátotta. A nyomtatvány jelzete: OSZK RNYT App. R. 602.